

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КОМІТЕТУ ЧЕРВОНОГО ХРЕСТА У ПЕРІОД ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

SOME ASPECTS OF THE ACTIVITIES OF THE INTERNATIONAL COMMITTEE OF THE RED CROSS DURING ARMED CONFLICTS

Іванов А.Г., асистент кафедри права Європейського Союзу
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Уварова М.В., студентка II курсу факультету міжнародного права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Статтю присвячено висвітленню питань щодо діяльності Міжнародного Комітету Червоного Хреста як потужного інструменту захисту життя людей в умовах збройних конфліктів. На початку дослідження було сформульовано проблему війни в 21 столітті та відповідно до цього висловлено власну думку щодо визначення поняття міжнародного гуманітарного права як сукупності міжнародно визнаних норм, що регулюють відносини між державами щодо жертв збройних конфліктів, дотримання їх прав та свобод. Підкреслено, що наразі у світі існує нагальна потреба в існуванні незалежних міжнародних організацій, які будуть обмежувати та забороняти певні методи ведення боротьби та, одночасно з цим, виконувати свою гуманітарну місію. Однією з таких організацій було визнано МКЧХ, який є складовою частиною Міжнародного руху Червоного Хреста та Червоного Півмісяця. У ході дослідження було розглянуто ряд таких важливих питань: процес становлення та розвитку Комітету, його склад та юридичні підстави діяльності, різновиди привілеїв, пільг та юрисдикційних імунітетів. Також було порушено питання правового статусу МКЧХ і виявлено, що воно є дискусійним, навіть незважаючи на велику увагу як вітчизняних, так і західних науковців-міжнародників. Отже, після детального розгляду проблеми щодо міжнародної правосуб'єктності МКЧХ систематизовано ознаки, притаманні Комітету, та виявлено ряд таких, що зазвичай притаманні як міжнародним міждержавним, так і неурядовим організаціям, в результаті чого зроблено висновок про необхідність подальшого дослідження даного питання. Визначено, що МКЧХ наділений унікальним статусом суб'єкта міжнародного права. У статті також виокремлено та охарактеризовано сім основоположних принципів, якими керується МКЧХ при здійсненні своєї діяльності. На основі аналізу діючих міжнародно-правових актів, а саме міжнародних договорів, звичаїв та резолюцій міжнародних організацій, було окреслено основні права та обов'язки Комітету. Особливу увагу у викладеному матеріалі заслуговує класифікація напрямків діяльності та формулювання основних завдань Комітету.

Ключові слова: Міжнародний Комітет Червоного Хреста, організація, збройний конфлікт, Міжнародне гуманітарне право, Женевські конвенції, Комітет, Міжнародний рух Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

The article is devoted to the issues of the International Committee of the Red Cross as a powerful tool for protecting people's lives in armed conflicts. At the beginning of the study, the problem of war in the 21st century was formulated and his own opinion was expressed on defining the concept of international humanitarian law as a set of internationally recognized norms governing relations between victims of armed conflict, respect for their rights and freedoms. It was stressed that there is an urgent need in the world for independent international organizations that will restrict and ban certain methods of struggle and, at the same time, fulfill their humanitarian mission. The ICRC, which is part of the International Red Cross and Red Crescent Movement, was recognized as one such organization. The study addressed a number of important issues: the process of formation and development of the Committee, its composition and legal basis, the types of privileges, privileges and jurisdictional immunities. The issue of the legal status of the ICRC was also raised and found to be controversial, despite the great attention of both domestic and Western international scholars. Thus, after a detailed examination of the ICRC's international legal personality, the Committee's features have been systematized and a number of those common to international intergovernmental organizations have been identified, leading to the conclusion that further research is needed. It has been determined that the ICRC has a unique status as a subject of international law. The article also highlights and describes seven basic principles that guide the ICRC in carrying out its activities. Based on the analysis of existing international legal acts, namely international treaties, customs and resolutions of international organizations, the basic rights and responsibilities of the Committee were outlined. The classification of directions of activity and formulation of the basic tasks of committee deserves special attention in the stated material.

Key words: International Committee of the Red Cross, organization, armed conflict, International humanitarian law, Geneva Conventions, Committee, International Red Cross and Red Crescent Movement.

Постановка проблеми. Війна – найгірше, що може статися в житті кожної людини. Вона забирає життя невинних людей, змушує мирне населення залишати рідні домівки та бігти в нікуди, залишаючись без їжі, грошей та притулку. Як ми знаємо, воєнні конфлікти існували завжди. Причинами багатьох війн є прагнення захопити чужі території задля розширення власних, бідність, економічні та політичні протиріччя. За науковими розрахунками німецьких дослідників з 1945 по 2003 р. у світі було нараховано понад 470 збройних конфліктів, у яких загинуло приблизно 30 млн чоловік, і тільки 26 днів війни не було у жодному регіоні [1, с. 25]. На сьогоднішній день у всьому світі зафіксовано майже чотири десятки військових конфліктів, кількість і тривалість яких постійно збільшується, а характер дедалі стає більш жорстоким. За даними благодійної організації Save the Children, кожна п'ята дитина в світі зростає на територіях ведення бойових дій [2, с.9]. Життя людини визнається найвищою цінністю. Отже, безумовно, проблема забезпечення належного захисту осіб, що опинилися в небезпечних зонах чи

постраждали в результаті збройного конфлікту, є ключовою у діяльності таких незалежних організацій, як Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Надання економічної захищеності, притулку, води, їжі та медичної допомоги; особливий захист дітей, дівчат, жінок та літніх людей є першочерговими завданнями Комітету.

Аналіз останніх досліджень. Вагомий внесок у дослідження проблем міжнародного гуманітарного права зробили такі вітчизняні вчені: В. Репецький, С. Сливка, Ю. Басига, П. Богаєвський та М. Козюбра. У радянський та пострадянський період ряд основоположних теоретичних питань щодо становлення та розвитку Міжнародного Комітету Червоного Хреста, правового статусу, особливостей та напрямків його діяльності розглядався у працях В. Репецького, М. Черкеса, А. Ніколаєва та С. Подшибякіна. Окремо питанням правового статусу МКЧХ займалися й західні вчені, а саме: Ф. Бюншон, К. Свінарські, Я. Келленбергер, Ж. Пікте та інші.

Мета статті. На основі аналізу наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців, Женевських конвен-

цій та Додаткових протоколів до них, інших міжнародно-правових актів дати загальну характеристику МКЧХ; проаналізувати історію створення та етапи його розвитку; сформулювати роль Комітету у період збройних конфліктів; охарактеризувати правосуб'єктність та з'ясувати правову основу його діяльності; розглянути основні права, обов'язки та повноваження; визначити основні принципи та напрямки діяльності.

Виклад основного матеріалу. Війна, збройні конфлікти, посягання на чужі державні території та ресурси, численні жертви, руйнування жилих домівок та інфраструктури, бідність та безробіття – на жаль, все це є реальністю 21 століття. Міжнародне гуманітарне право (далі – МГП) – галузь міжнародного права, сукупність міжнародно визнаних правових норм, що забезпечує захист жертв під час збройного конфлікту, обмежує застосування певних методів ведення боротьби й насилля та визначає відповідальність за порушення цих норм [3, с. 135]. Наразі, у період формування сучасного громадянського суспільства існує нагальна потреба в існуванні міжнародних організацій, здатних вирішувати надважливі проблемні питання насамперед гуманітарного характеру. Існування таких організацій відіграє істотну роль у міжнародних процесах та має значний вплив на врегулювання міжнародних відносин у сфері захисту прав людини. Серед існуючих міжнародних об'єднань одним із найвпливовіших та найбільш відомих є Міжнародний Комітет Червоного Хреста (далі – МКЧХ). Він є складовою частиною Міжнародного руху Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, до якого також входять 190 національних товариств та Міжнародна Федерація Червоного Хреста і Червоного Півмісяця.

У лютому 1863 року швейцарським громадським діячем Андрі Дюнаном у Женеві було засновано так званий Міжнародний Комітет допомоги пораненим, який згодом у 1876 році було перейменовано в Міжнародний Комітет Червоного Хреста [4]. МКЧХ – це приватна, багаточисельна, незалежна міжнародна гуманітарна організація, головними завданнями якої є: постійний аналіз ситуації в певному регіоні задля запобігання виникнення потенційно небезпечних ситуацій, контроль за дотриманням міжнародного гуманітарного права та Женевських конвенцій 1949р., обмеження насилля з боку воюючих сторін, запобігання людським стражданням за допомогою зміцнення міжнародного гуманітарного права, надання життєво необхідної допомоги як військовослужбовцям, так і цивільному населенню, забезпечення прихистку людям, що постраждали від збройних конфліктів чи інших видів насильства. Відповідно до статті 2 Статуту МКЧХ від 24.06.1994 р. Комітет функціонує на основі Цивільного кодексу Швейцарії, а стаття 60 цього ж статуту визначає його як асоціацію (юридичну особу) [5]. Кінцевою метою МКЧХ є допомога постраждалим у відновленні здатності самостійно забезпечувати себе та свої сім'ї, шляхом отримання невеликої грошової допомоги чи засобів виробництва для відкриття власної справи. Обов'язково слід зазначити, що Товариство Червоного Хреста та Міжнародний Комітет Червоного Хреста – це дві зовсім різні організації, перша з яких діє виключно на території України.

Процес становлення та розвитку МКЧХ був непростим та хоча спочатку цей Комітет включав до себе всього лише 5 осіб, через його постійне розширення та збільшення як добровольців, так і професійних кадрів, наразі загальна кількість співробітників становить більше 16 тисяч осіб. Але варто звернути увагу на те, що до Асамблеї МКЧХ – верховного органу управління, можуть входити лише громадяни Швейцарії. Вимогою до усіх працівників організації є володіння такими особистісними якостями як: гуманність, відповідальність, організованість, уважність, доброзичливість, уміння слухати та поважати, прагнення допомагати, здатність знаходити різні шляхи вирішення

найскладніших ситуацій та надавати допомогу людям у будь-який час. До складу робітників входять фахівці різних галузей: лікарі, інженери, технологи, перекладачі, агрономи, програмісти та адміністратори. Більш того, представництва та офіси МКЧХ, маючи статус регіонального представництва, знаходяться у столицях та містах понад 90 країн світу, що дає змогу максимально швидко та оперативно доставляти допомогу на території, які цього потребують. На нашу думку, це є дуже сміливим та ризикованим кроком, оскільки ситуація на місцях, де виникають збройні конфлікти, є дуже небезпечною та непередбачуваною.

Мандат МКЧХ на здійснення своєї гуманітарної діяльності та розвитку доктрини МГП був визнаний міжнародною спільнотою і закріплений у Женевських конвенціях 1949 р. та Додатковому протоколу до них [6, с.429]. Внаслідок його отримання Комітету були надані певні права, обов'язки та повноваження.

Вважаємо доцільним розглянути певні ознаки, що підтверджують міжнародну правосуб'єктність:

- МКЧХ здійснює свою діяльність відповідно до норм міжнародного гуманітарного права, а саме Женевських конвенцій 1949 р. та Додаткового протоколу до них;
- МКЧХ має право на створення своїх представництв та делегацій в інших країнах;
- Комітет є абсолютно юридично незалежним від Швейцарської Конфедерації.

Треба підкреслити, що неможливість МКЧХ ухвалювати міжнародно-правові норми говорить про те, що він не має повної правосуб'єктності. Взагалі правовий статус МКЧХ є досить дискусійним питанням і остаточного вирішення воно так і не отримало, хоча його дослідженням займалася чимала кількість як вітчизняних, так і західних вчених. Незважаючи на поширену думку, МКЧХ не є неурядовою, суверенною та державною міжнародною організацією. Для того, щоб неурядовій організації отримати статус суб'єкта міжнародного права достатньо мати консультативний статус при міжнародній організації. Для вирішення питання міжнародної правосуб'єктності міжурядових організацій застосовується трохи інший підхід – вона визначається на основі наданих прав та обов'язків. Слід наголосити на тому, що міжнародна правосуб'єктність МКЧХ виникає на підставі різних форм визнання. Це може бути як укладання спеціальних міжнародних договорів з державами, так і надання Комітету консультативного статусу (як зазначено вище, це характерно для неурядових організацій). Водночас, можна зазначити, що МКЧХ також має переважну кількість ознак правосуб'єктності, що характерні міжнародним міжурядовим організаціям. Наприклад, привілеї (звільнення від оподаткування й зборів) та пільги, які забезпечують найсуттєвіші умови існування та діяльності МКЧХ (незалежність та нейтральність); юрисдикційні імунітети, які гарантують юридичну недоторканність співробітників, архівів та документів організації, забороняють адміністративне та судове втручання в активи та власність МКЧХ. Так як положення про міжнародну правосуб'єктність в установчих документах МКЧХ відсутні, можна зробити висновок, що він володіє правосуб'єктністю особливого роду, в якій поєднуються елементи, що властиві юридичній природі як міжнародної урядової, так і неурядової організації.

МКЧХ також є засновником Руху (універсальної гуманітарної мережі з питань міжнародної політики Червоного Хреста), котрий у своїй роботі діє відповідно сімом фундаментальним принципам, які були проголошені на конференції у 1965 році. Проаналізувавши ці принципи, їх можна охарактеризувати наступним чином:

- гуманність – Міжнародний Рух має на меті досягнення миру та злагоди між народами, запобігання та полегшення людських страждань, захист життя, здоров'я, честі та гідності людини;

– неупередженість – організація покликана допомогати усім людям, незалежно від національності, раси, статі, віри сповідання чи політичних поглядів;

– нейтральність – Рух виступає в ролі нейтрального посередника між усіма сторонами збройного конфлікту, не надаючи переважень одній із них;

– незалежність – Міжнародний Рух є незалежним від політичного чи іншого впливу та повинен завжди зберігати автономію;

– добровільність – головною метою організації є захист людського життя, і ні в якому разі не отримання прибутку;

– єдність – у будь-якій країні може існувати лише одне, обов'язково відкрите та доступне для кожного, Товариство Червоного Хреста чи Червоного Півмісяця, діяльність якого буде поширюватися по всій території країни;

– універсальність – Міжнародний Рух є всесвітнім, усі національні товариства наділені рівними правами та мають допомагати одне одному.

Правовою основою діяльності МКЧХ є найрізноманітніші норми, що закріплені у: Женевських конвенціях 1949 р., двох Додаткових протоколах 1977 р. та протоколі 2005 р., Статуті Комітету, резолюціях міжнародних організацій та міжнародних звичаях. Статут був прийнятий міжнародною конференцією, членами якої є представники всіх національних товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця, їх Міжнародної Федерації, а також представники держав-учасниць Женевських Конвенцій [7]. Серед основних прав МКЧХ, визначених вищевказаними положеннями, можна виділити такі: посольське право; право на гуманітарну ініціативу за згодою заінтересованих сторін конфлікту; право надавати свої послуги, висувати будь-які пропозиції та здійснювати певні заходи на користь і допомогу постраждалим від збройного конфлікту; право на використання емблеми Червоного Хреста для захисних цілей без будь-яких обмежень; право на здійснення візитів військовополонених та цивільних осіб, що були затримані; право на керування Центральною агенцією з розшуку зниклих осіб. Що стосується обов'язків МКЧХ, можна сказати, що їх прямо непередбачено, але незважаючи на це, вони все ж таки можуть виникати за погодженням МКЧХ при використанні їм конкретного права [8].

Діяльність МКЧХ можна поділити на три основні напрямки, що тісно взаємопов'язані між собою та доповнюють один одного: допомога, захист та превентивна діяльність. Де б не виникав конфлікт, Комітет завжди намагається якомога швидше врятувати життя людей, захистити їх та позбутися найсуворіших наслідків конфлікту. Допомога може набувати найрізноманітніших форм в залежності від місця конфлікту та його характеру. Як правило, існують такі види допомоги: матеріальна (забезпечення притулком, одягом, ліками, продовольчими товарами, гігієнічними засобами); відновлення роботи водопостачання, електропостачання, каналізації та створення санітарно-гігієнічних умов; будівництва медичних установ та підготовка відповідного персоналу до роботи. Задача МКЧХ у сфері захисту життя та здоров'я людини полягає у тому, щоб запобігти жорсткому поводженню з цивільним населенням, полоненими та пораненими; підтримувати постійний конфіденціальний діалог зі збройними силами, повстанськими групами та державними органами влади; забезпечувати дотримання конфліктуючими сторонами МГП. Останнім компонентом є превентивна діяльність, тож розкриємо її значення та особливості. Перш за все треба з'ясувати значення терміну «превенція». З латинської це слово перекладається як «попереджаю». Превентивна діяльність, у свою чергу, являє собою комплекс профілактичних заходів, спрямованих на запобігання чи пом'якшення людських страж-

дань та згубних наслідків під час збройних конфліктів. МКЧХ працює з усіма сторонами конфлікту, їх урядами й збройними силами та наполягає на дотриманні правил ведення війни, які можуть зберегти не одну тисячу людських життів. Стримування застосування сили, заборона на виготовлення та використання певних видів озброєння (наприклад, касетних боєприпасів й протипіхотних мін), чітке тлумачення норм міжнародного гуманітарного права та ретельний контроль за їх дотриманням – усе це може значно зменшити кількість воєнних конфліктів у світі та пом'якшити його жорстокі наслідки.

Слід додати, що відповідно до Женевських Конвенцій та 1-го Додаткового протоколу до них, можна визначити ще й такі особливі завдання МКЧХ:

– швидке та ефективне реагування на нові виклики в умовах гострої чи хронічної кризи;

– евакуація осіб, які знаходяться в зонах бойових дій;

– побудова конструктивного діалогу з усіма, хто безпосередньо бере участь у конфлікті;

– особливий захист найбільш уразливих категорій осіб (жінок, дітей, безпритульних та людей похилого віку);

– допомога в розшуку родичів, відновленні втраченого зв'язку з сім'єю та близькими родичами;

– поширення знань та інформації про міжнародне гуманітарне право, його розвиток та захист;

– надання волонтерами МКЧХ першої медичної допомоги та психологічної підтримки постраждалим, подальше діагностування та лікування виявлених захворювань;

– знешкодження фахівцями мін та боєприпасів, що не вибухнули;

– вилучення, реєстрування та упізнання тіл загиблих під час збройного конфлікту;

– надання допоміжних засобів пересування у випадках отримання тяжких травм та поранень [9].

Висновок. У період збройних конфліктів життя людини, її здоров'я та права перебувають під значною загрозою. Тому існування ефективного інструменту, спрямованого на забезпечення захисту, запобігання розгортання війн та зменшення їх наслідків, є вкрай важливим у сучасному світі. Одним із таких механізмів є вироблене практикою міжнародного співробітництва міжнародне гуманітарне право – система принципів та норм, які регулюють відносини між конфліктуючими сторонами, методи та засоби ведення воєнних дій. Зазначимо, що МГП є додатковим та спеціальним механізмом захисту. Провідним принципом МГП, на якому ґрунтуються усі його норми, є принцип гуманності. У результаті проведеного дослідження було визначено, що особливу роль відповідно до міжнародного гуманітарного права відіграє Міжнародний Комітет Червоного Хреста – незалежна гуманітарна установа, що діє на допомогу та користь жертвам внутрішніх та міжнародних збройних конфліктів. МКЧХ є складовою частиною Міжнародного руху Червоного Хреста та наділений статусом особливого суб'єкта міжнародного права. Юридичними підставами діяльності Комітету є національне законодавство Швейцарії, Статут, міжнародні договори та звичаї. Ці нормативно-правові акти надають МКЧХ певні права та обов'язки. Серед ключових прав можна віділити такі: право на гуманітарну ініціативу, право створювати свої представництва в інших країнах та забезпечувати діяльність Центрального агентства з розшуку, право пропонувати свої послуги сторонам конфлікту та відвідувати місця, де знаходяться військовополонені та затримані особи. Основними завданнями Комітету є: захист жертв збройних конфліктів, доставка та розподіл гуманітарної допомоги, сприяння створенню безпечних умов життя, надання психологічної та медичної допомоги, розвиток та поширення норм МГП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вивчаючи міжнародне гуманітарне право / О. Козорог та ін. ; за ред. Т.Р. Короткого. Київ, Одеса, 2019. 25 с.
2. Гнатовський М.В, Короткий Т.Р, Хендель Н.В. Міжнародне гуманітарне право : довідник для журналістів. Одеса, 2015. 9 с.
3. Бернадський Б.В. Міжнародні конфлікти : курс лекцій. Київ, 2012. 135 с.
4. Protecting children in 21st century conflict. *Stop the War on Children*. 2019. URL: <https://www.stopwaronchildren.org/> (дата звернення: 25.05.2022).
5. Статут Міжнародного Комітету Червоного Хреста від 24.06.1998. URL: <https://www.stopwaronchildren.org/>
6. М. Сассолі, А. Був'є. Правовий захист під час війни. У 4 т. Т. 1. 2006. 429 с.
7. Дюнан А. Міжнародний Комітет Червоного Хреста. URL: <https://euprostit.org.ua/>
8. Лисик В.М. Правовий статус Міжнародного Комітету Червоного Хреста у міжнародному праві : монографія. Серія « Міжнародне право». Одеса, 2012.
9. Forsythe P. David. Humanitarian protection: The International Committee of the Red Cross and the United Nations High Commissioner for Refugees. 2001. 693 p.